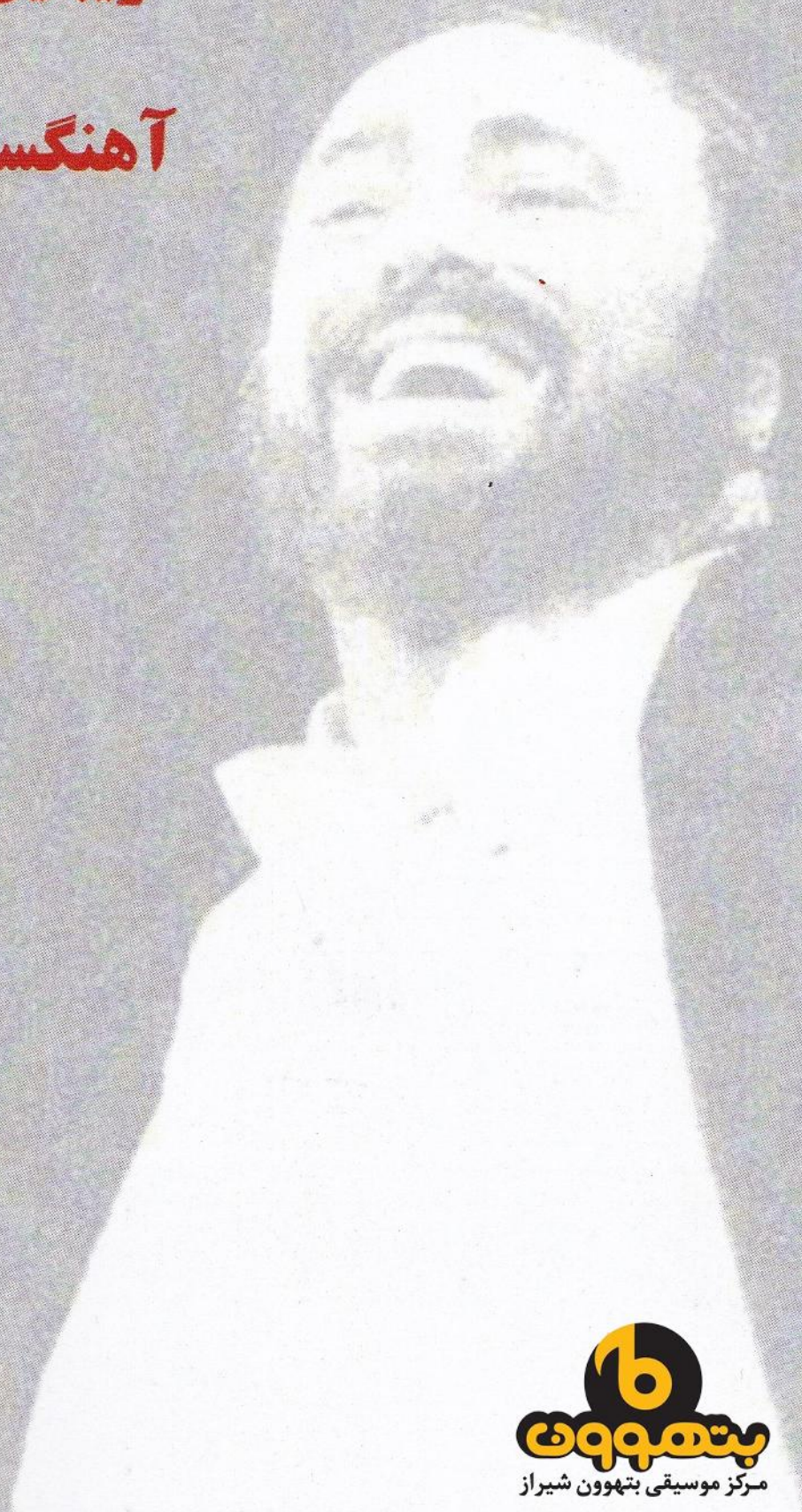

زیبایی شناسی آواز
در آثار
آهنگسازان ایتالیایی

مؤلف
محسن رشیدخان

سرشناسه	: رشیدخان، محسن، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پدیدآورنده	: زیبایی شناسی آواز در آثار آهنگسازان ایتالیایی / مولف محسن رشیدخان
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات موسیقی عارف، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۸ص: پارتیسون.
شابک	: ۹۷۹-۰-۸۰۲۶۳۳-۴۸-۲:
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۷۷.
موضوع	: اپرا
موضوع	: Opera:
رده‌بندی کنگره	: ML ۱۷۰۰:
رده‌بندی دیویی	: ۷۸۲/۱۰۹:
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۶۵۹۹۷۹:

انتشارات موسیقی عارف

www.aref.ir [arefmusic.sn](https://www.instagram.com/arefmusic.sn) [arefmusicshop](https://www.etsy.com/shop/arefmusicshop)

تهران، خیابان جمهوری، نرسیده به میدان بهارستان، کوچه محمودی، پلاک ۳، طبقه اول

تلفن: ۳۳۹۷۶۴۳-۳۱ / تلفن همراه: ۰۹۰۳۱۳۴۹۵۵۵

زیبایی شناسی آواز در آثار آهنگسازان ایتالیایی

مولف: محسن رشیدخان

نوبت چاپ اول: سال ۱۴۰۰

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

فهرست

۱۳	آواز موسیقی سازی در دوره باروک
۱۷	فلورنتینا کامراتا و کاسترات ها
۲۶	تکنیک های آواز در عصر باروک
۳۲	داستان های اپرا
۳۵	مونته وردی
۳۵	ارفونو
۵۰	کاوالی و چستی
۵۸	جووانی لگرنسی و آنتونیو سارتوریو
۶۱	کارلو پالاوچینو و آگوستینو استفانی
۶۶	اسکارلاتی
۷۱	مدارس آواز
۷۳	دوران طلایی باروک
۷۶	نیکولا پورپورا ۱۶۸۶-۱۷۶۸
۷۷	لئوناردو وینچی
۸۰	یوهان آدولف هاسه ۱۶۹۹-۱۷۸۳
۸۳	هندل ۱۶۸۵-۱۷۵۹
۹۴	خوانندگان هندل
۱۰۴	اپرای خشایار شاه
۱۲۰	مسیر جدید اپرا
۱۲۱	آریای تمثیلی و طوفانی
۱۲۵	نقش بوفو
۱۲۹	چاکومو روسینی
۱۴۸	صدای آلتو
۱۴۹	صدای متسوسویرانو و سوپرانو
۱۵۱	تنورباریتون
۱۵۴	صدای باس
۱۵۸	دینامیک در آواز
۱۶۲	رومانتیک
۱۶۸	وردی
۱۷۷	منابع

پیشگفتار

زیبایی شناسی موسیقی در آواز اپرا

سالها بود در نظر داشتیم کتابی با موضوع آواز اپرا و زیبایی‌های آن به رشته تحریر درآوریم، خوشبختانه یا شوربختانه شیوع بیماری کورونا فرصتی را برایم فراهم ساخت، تا بدون مشغله کاری این کار را شروع کنم. البته مطالب و دست نوشته‌هایی که در طول چند سال در مورد آواز بل کانتو^۱ و اساسا اپرای جمع‌آوری کرده بودم نیز مرا در نگارش این کتاب یاری کردند و همچنین به کارم سرعت بیشتری بخشیدند. در این نوشتار من تلاش کردم تا تکامل آواز و هنر بل کانتو را از مونه‌وردی تا روسینی و در نهایت جوزپه وردی یعنی چهار قرن شرح دهم از این لازم دانستم تا مثال‌های عینی را از منابع مختلف در این کتاب بگنجانم تا خواننده ارتباط بهتری با روند تکامل آواز پیدا کند، باید اضافه کنم نتهایی که در کتاب آورده شده را خود شخصا با برنامه نت نگاری بازنویسی کردم، چرا که بیشتر نتها یا کیفیت خوبی نداشتند یا شامل قانون کپی رایت می‌شدند از طرفی در کتب آوازی که من آنها را منبع مطالعه خود قرار دادم مثال‌های عینی کم بکار رفته بود یا اصلا وجود نداشت به همین دلیل تصمیم گرفتم نمونه‌های تصویری را از پارتیتورهای مختلف خارج کنم. متأسفانه بیشتر آثار آوازی در قرن ۱۵ و ۱۶ یا از بین رفته یا به صورت نسخه اصلی در کتابخانه‌های کشور ایتالیا نگه‌داری می‌شوند. از این رو استخراج آنها به سادگی میسر نبود، البته باید اضافه

۱ بل کانتو: اصطلاحی ایتالیایی در اپرای ایتالیا و به معنای ترانه زیبا یا خواندن زیبا است. این اصطلاح، معانی گوناگونی دارد و موضوع دامنه وسیعی از تفاسیر در زمینه اپرا است. اصطلاح بل کانتو Bel canto به سبک آوازی ایتالیایی الاصل اشاره دارد که بیشتر در قرن‌های اوایل قرن نوزدهم در اکثر اروپا حاکم بود.

کنم نتنویسی در قرن ۱۵ با نتنویسی در قرنهای بعد کاملاً تفاوت داشته است با این وجود تلاش کردم مثال‌های عینی مختلفی را در طول کتاب بیاورم تا خواننده را در درک بهتر مطالب یاری بخشم. در طول مطالعه تاریخ موسیقی ایتالیا به نام آهنگسازانی بر خوردم که تا کنون برایم ناشناخته بودند به طور مثال آهنگساز ناپلی قرن ۱۷ نیکولا پوپورا که بیش از ۵۰ اپرا از او باقی مانده، کشور ایتالیا اصولاً در طول چند قرن آهنگسازان بیشماری را به جهان اپرا عرضه کرده به همین دلیل تعداد آثار اپراهایی که از قرن ۱۶ ساخته شد به چند هزار نیز می‌رسد. در پایان از ریاست و اعضای محترم هیأت علمی آکادمی موسیقی هنرفارابی تهران، بویژه دوست خوبم آقای عبدالرضا امیرخانی ریاست و آقای روزبه پرنده عضوهیأت علمی آکادمی، که این جانب را در زمینه ویرایش و تکمیل کتاب حاضر یاری رساندند مراتب قدردانی و سپاس خود را اعلام میدارم.

مقدمه

هنر خوانندگی یا اساسا خوانندگی اپرا در ابتدا به صورتی که ما امروزه می‌شناسیم نبود. طبیعتاً هر فرم هنری در بدو پیدایشش ساختاری ساده و ابتدایی دارد هنر آواز و اپرا نیز از این قاعده مستثنا نیستند. اگر به آثار آوازی قرن ۱۵ میلادی در ایتالیا دقت کنیم سادگی آن را بوضوح خواهیم دید البته آواز در این قرن بیشتر دکلمه‌وار بود به طوری که اجرا کننده یا خواننده اشعاری از متون کهن رابه همراهی ساز لوت^۱ می‌خواند. جامعه ایتالیا در قرن ۱۵ بسیار آریستوکرات بود اصولاً طبقه اشرافی و کلیسا دو قطب قدرتمند و تاثیرگذار جامعه محسوب می‌شدند که از هنر و موسیقی حمایت می‌کردند و حقیقتاً بدون پشتیبانی این دو از موسیقی، هنر اپرا به عظمت امروزی‌اش نمی‌رسید. به اعتقاد من هنر و خصوصاً هنر موسیقی برای رشد و بقا همواره محتاج حمایت و پشتیبانی است تا به درجات تکامل و تعالی دست پیدا کند در ایتالیا این اتفاق افتاد.

در قرن ۱۳ قرون وسطی هنگام مراسم مذهبی مانند عید پاک قطعات کرال که به آن آوازهای گرگوریانی^۲ نیز گفته می‌شود در کلیسا خوانده می‌شد به

۱ لوت: به انگلیسی: Lute به فرانسوی: Luth ساز زهی قدیمی اروپایی و متعلق به خانواده لوت‌هاست. دسته این ساز به پشت خمیده است و با مضراب چوبی نواخته می‌شود. طرح و نام این ساز از بریط آمده است. نظریه‌های متعددی از سوی محققان و باستان‌شناسان برای مبداء نام عربی اظهار شده است و معتقدند که ممکن است یا از معرب واژه ایرانی «رود» یا «روده» به معنی رشته و عموماً سازهای زهی است آورده شده یا از سانسکریت «رودری» به معنی رشته ساز به زبان‌های عربی و اروپایی راه یافته است.

۲ سروده‌های گریگوری: سروده‌های گریگوریان نوعی موسیقی یک صدایی بودند که در کلیسای کاتولیک و بر اساس روش ساده خوانی که در موسیقی غرب رایج بود و معمولاً به زبان لاتین (گاهی به یونانی) خوانده می‌شوند. رواج سروده‌های گریگوریان در سده ۸ و ۱۰ میلادی در غرب و مرکز اروپا رخ داد اگر چه افسانه‌ها اختراع این سرودها را به گریگوری یکم نسبت می‌دهند اما محققین بر این باورند که این سرودها در دوره دودمان

طوری که خوانندگان همسرا و نمازگزاران پس از اجرای آواز خوانان به بیرون از کلیسا می‌رفتند و به صورت دسته‌های مذهبی در شهر دوره می‌شدند در این راه پیمایی، شخصی نیز با لباسی خون‌آلود نقش عیسی مسیح را بازی می‌کرد. البته در ایام غیر مذهبی گروه‌های نمایشی خیابانی دیگری هم وجود داشتند که آثار فکاهی و خنده‌دار را برای مردم اجرا می‌کردند. از سویی دیگر در منازل افراد و خانواده‌های ثروتمند نیز نمایش‌هایی برگزار می‌شد که بیشتر موضوعات زمینی و افسانه‌ای را در بر می‌گرفت. در نتیجه هنر نمایش از قرن ۱۳ به بعد بر اساس سه بستر رشد کرد آوازهای مذهبی در کلیسا، نمایش‌های خیابانی با مضامین فکاهی و در نهایت نمایش‌های نیمه جدی با موضوعات زندگی عامیانه که در خانه ثروتمندان بر پا می‌شد هنر نمایش موسیقایی (اپرا) در قرن ۱۵ یعنی عصر رنسانس در این سه بستر متولد شد و شکل تئاتری‌تر و حرفه‌ای‌تر به خود گرفت چرا که سالن‌های تئاتر نسبتاً مناسبی ساخته شدند و هنرمندان توانستند با امکانات بیشتری نمایش‌های موزیکال را به همراه ماسک و لباس و صحنه اجرا کنند. از فرم‌های دیگری که در دوره عصر رنسانس رشد کرد فرم مادریگال بود. مادریگال فرم کرالیست که موضوعی کاملاً غیر مذهبی دارد و در قرن ۱۵ عموماً با رقص اجرا می‌شد این شکل از موسیقی را بیشتر ثروتمندان در باغ‌های مجلل خود اجرا می‌کردند، به موازات رشد اپرا در ایتالیا در فرانسه نیز فرمی از موسیقی شکل گرفت که به آن Ballet comique de la reine یا باله طنز ملکه می‌گفتند این فرم از موسیقی تفریحی در قرن ۱۵ در سالن

کارولنژی (نومانی فرماتروا در کشور فرانسه) و با ترکیب سرودهای یونانی و سرودهای گالیکان (اشعار گالیکان اشاره دارد به مراسم تکریم مذهبی مراسم کلیسای روم قبل از معرفی و توسعه عناصر آیین رومی که شعارهای میلادی در آن تکامل یافته است اگر چه موسیقی تا حد زیادی از بین رفته بود، اما اعتقاد بر این است که آثار در مجموعه گریگوریان باقی مانده باشد) شکل گرفتند.

دربار شاه فرانسه تکامل پیدا کرد و شامل رقص، آواز و دکلمه می‌شد این نمایش رقص گونه بستر مناسبی برای رشد اپرای بوف^۱ فرانسه شد. اما اپرایی که ما امروزه می‌شناسیم از قرن ۱۶ میلادی در شهر فلورانس ایتالیا شکل گرفت جامعه ایتالیا مخصوصاً شهر فلورانس در این قرن چنان رشد کرده بود که آثار هنری و معماری بی‌نظیری را آفرید در این فضا بود که Florentiner Camerata شکل گرفت فلورنتینا کامراتا انجمنی بود متشکل از شاعران، موسیقیدانان، فلیسوفان و اشراف ثروتمند شهر فلورانس، کسانی مثل شاعر فیلسوف و موسیقیدان فلورانسی Rinuccini Ottavio و یا شخصی متمولی به نام Jacopo Corsi که علاقه به هنر داشت. اولین اثری موزیکالی که در انجمن کامراتا بوجود آمد توسط آهنگساز و شاعر فلورانسی Vincenzo Galilei ساخته و پرداخته شد این آهنگساز اشعاری از داستانهای چوپانان که به آن dramma pastorale نیز می‌گفتند را به لیبرتو یا متن اپرا تغییر داد و بر روی آن ملودی ساخت باید بگویم موسیقی این اثر بسیار ساده و در پس زمینه بود چرا که خواننده یا راوی، اشعار را دکلمه می‌کرد و همزمان دو ساز لوت و هارپسیکورد^۲ دکلمه را همراهی می‌کردند در نتیجه یک بداهه نوازی شکل می‌گرفت که ساختار کلی آن در دو قسمت Hymnen آواز در تمجید از کسی و Traktat اشعاری مذهبی سیاسی و اخلاقی بود. برای فلورنتینی‌ها موسیقی فولکلور اهمیت زیادی داشت این نوع موسیقی در واقع آوازهایی بودند که از گذشته توسط مردم عادی خوانده می‌شدند و

۱ اپرا بوف: Opera Buffa در ایتالیایی به معنای اپرای مضحک، نوعی اپرای طنزآمیز با شخصیت‌هایی برگرفته از زندگی روزمره. این فرم ابتدا به صورت یک Inter mezzo (میان پرده) موسیقایی در قرن ۱۸ شکل گرفت و بعد در ایتالیا و فرانسه برای ساخت اپراهایی کامل از آن استفاده شد. نمونه‌ای از آن آرایشگر شهر سویل اثر روسینی است.

۲ هارپسیکورد: شکل ظاهری هارپسیکورد تقریباً شبیه پیانو است. اما شیوه ایجاد صدا در این دو ساز با هم تفاوت‌هایی دارد؛ در هارپسیکورد با فشردن کلویه‌ها و حرکت اجزای یک سیستم مکانیکی متصل به آنها، زانده‌های کوچک (مضرب مانند) سیم‌ها را به ارتعاش در می‌آورد و صدا ایجاد می‌شود.

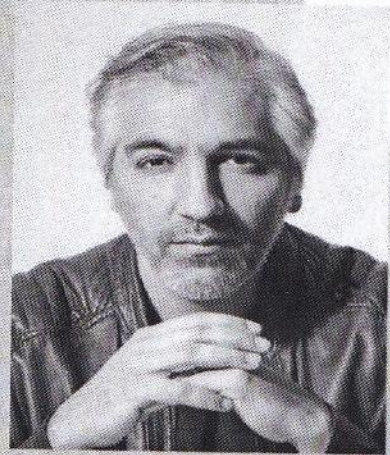
ساختاری بسیار ساده داشتند فلورنتینی‌ها اشعار گوناگونی را بر روی این ملودی‌ها قرار می‌دادند و نوازندگان را وادار می‌کردند خیلی ساده و در پس زمینه خواننده را همراهی کنند به همین دلیل

آهنگسازان برای سازها تنها آکورد می‌نوشتند که به این عمل جنرال باس (باس شماره‌گذاری شده) گفته می‌شد. آنان معتقد بودند هیچ عاملی نباید مانع از فهم اشعار شود به همین دلیل هم موسیقی همراهی کننده و هم آواز بسیار ساده اجرا می‌شد اصطلاح *nobile sprezzatura del canto* که کاجینی آن را بکار برد به معنی با احترام از آواز صرف نظر کردن یا صرف نظر کردن از آوازی مشکل و آرایشی است که در واقع همان فرم رچیتاتیو^۱ (*Recitativo*) می‌باشد. این ترتیب اولین اپرایی که ساخته شد *Dafne La* نام داشت که «جاکومو پری» در سال ۱۵۹۸ بر روی متنی از «اتاویو رینوچی» روی صحنه برد متأسفانه تنها چند برگ از این اثر باقی مانده اما دومین اثر اپرایی را کاجینی با نام *Euridice* در سال ۱۶۰۰ ساخت کاجینی دو سال بعد اپرای دیگری را با نام *Il Rapimento di Cefalo* خلق کرد که بر مبنای متون قدیم یونانی بود. اما با ظهور مونته‌وردی تحول بزرگی در اپرا بوجود آمد که درباره آن به تفصیل صحبت خواهیم کرد.

به موازات تحول اپرا خوانندگی نیز تحول پیدا کرد البته همان‌طور که اشاره کردم آوازخوانی از قرن ۱۳ تقریباً شکل حرفه‌ای تری به خود گرفته بود

^۱ رسیتاتیو به انگلیسی و رچیتاتیو و به ایتالیایی: بخشی از اپرا است که به صورت مکالمه آوازی و خطابه مانند بیان می‌شود "گفت آواز" در سیر نمایش نقشی پیش برنده دارد و و رخدادهای جاری داستان را به سرعت و به گونه‌ای موجز بیان می‌کند آهنگسازان اپرا، اغلب پیش از ارائه آریا از یک گفت آواز، یعنی خطی آوازی که ریتم و آفت و خیزهای زیر و بم در آن گفتار گونه است، بهره می‌گیرند. در یک گفت آواز، واژه‌ها به تندی ولی شمرده ادا می‌شود و اغلب چندین واژه با زیر و بم یکسان خوانده می‌شود، به طور معمول، در گفت آواز برای هر هجای کلام فقط یک نت به کار می‌رود، برخلاف آریا که در آن ممکن است یک هجای کلام کشیده ادا شده و نت‌های بسیاری بر آن خوانده شود. گفت آواز غالباً پیش از آریا قرار می‌گیرد و تابع میزان‌های موسیقی نیست در اپرای ایتالیایی گفت آواز در حقیقت رابطه بین دو آریا است -

به طوری که خادمان کلیسا که در عین حال خواننده نیز بودند در گروه‌های چند نفره آوازهای گریگوریانی را اجرا می‌کردند هم چنین خوانندگانی بودند که در گروه‌های نمایشی فعالیت داشتند و گاهی نیز در خدمت ثروتمندان بودند. از آنجایی کلیسا و خانواده‌های اشرافی از نظر مالی توانایی خوبی داشتند برای خوانندگانشان امکانات بهتری را فراهم می‌کردند خوانندگان کاستراتی در این بستر رشد کردند از بزرگ‌ترین حامیان خوانندگان کاستراتی (که حتی هزینه اخته کردن آنان را می‌پرداختند) می‌توان از دوک مانتوآ و والی بزرگ توسکانا نام برد این شخصیت مهم در قرن ۱۶ خوانندگان را در استخدام دربار خود در می‌آورد و هزینه آموزش آنان را نیز برعهده می‌گرفت به این ترتیب بود که کاسترات‌ها رشد کردند و به ستارگان زمان خود تبدیل شدند. روسینی آخرین آهنگسازی بود که با کاسترات‌ها همکاری کرد و آثاری را برای آنان نوشت با مرگ روسینی بل کانتو نیز از بین رفت.

درباره نویسنده:

محسن رشیدخان سال ۱۳۵۵ در شهرری دنیا آمد وی پس از اخذ دیپلم به یادگیری آواز کلاسیک نزد استاد آریا زند پرداخت و پس از چندی به آلمان رفت تا به تحصیل در همین رشته بپردازد. او در سال ۱۳۸۶ با دریافت بالاترین مدرک خوانندگی اپرا از دانشگاه موسیقی و تاتر شهر اسن آلمان فارغ التحصیل شد. رشیدخان برای یادگیری تکنیک‌های مختلف آوازی چند سالی در ایتالیا و فرانسه مشغول به یادگیری سبک‌های مختلف آواز شد و پس از بازگشت به آلمان در اپرای شهر گلزن کیرشه و مونیخ به روی صحنه رفت او هم اکنون در اپرای ملی شهر هانوفر آلمان مشغول به کار است.

محسن رشیدخان در این کتاب تلاش کرده تا زیبایی آواز، در اپراهای ایتالیایی از قرن ۱۶ تا قرن ۱۹ را تجزیه و تحلیل کند. که از مونتوردی شروع و با جوزیه وردی پایان گرفت.